

Нечипорук Л. В., доктор екон. наук, професор

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, професор

СТРАХОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОГО КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА

Дослідження глобалізації базується на працях Ф. Броделя, М. Вебера, Т. Веблена, Є. Дюргейма, К. Поланьї, Й. Шумпетера, І. Валлерстайна. Побудові концепції глобалізації присвячені роботи Е. Гідденса, У. Бека. Відповідно до висновків У. Бека, глобальністю називають феномен виникнення єдиного загальнопланетного фінансового, інформаційного і виробничо-технологічного господарства [1]. Отже, глобалізація забезпечує поширення вільного ринку на всі регіони світу і підпорядкування його правилам суверенних держав, що супроводжується обмеженням їх самостійності.

Поряд з глобальними процесами визначають процеси глобалізації як такі, що забезпечують самоорганізацію світової системи в стійку структуру множини окремих частин, якими є держави. Ці процеси відбуваються в умовах гострої конкуренції та мають такі складові:

інтеграція національних економік у світову економіку, що за своєю структурою має вигляд піраміди, очолюють яку країни-лідери, що постачають на ринок високотехнологічні продукти, а внизу розташовані аутсайтери, як правило, сировинні додатки та постачальники продукції «брудного» виробництва. У результаті правила обміну виведено за межі юрисдикції національних урядів та передано у ведення таких міжнародних організацій, як, наприклад, СОТ і МВФ;

виникнення політичної та економічної відповідальності за стан навколишнього середовища;

політична інтеграція країн у різні блоки, що забезпечує передачу певних функцій та відповідальності від національних держав до міжнародних організацій, наприклад, ООН, НАТО та ін.;

утворення світового інформаційного простору, що забезпечує уніфікацію потоків інформації.

Зазначимо, що слід визнати існування проблеми суперечностей глобалізації, які породжені домінуючою роллю фінансового капіталу в світовій економіці. Зупинимося на їх визначенні. Перше – це суперечність економіки та політики, що має таку форму прояву, як політизація світової економіки. Головними агентами становлення глобальної економіки були уряди країн «великої вісімки» та міжнародні інститути – МВФ, Світовий банк, СОТ. Друга суперечність глобалізації охоплює протиставлення та єдність національної та світової економіки, що має таку форму прояву, як зіткнення національних та світових пріоритетів. Поширення набуває «ресурсна дискримінація», котра встановлює «вимивання» ресурсів з країн, що розвиваються, та експортну експансію промислово розвинених країн, що одержує інституційне оформлення у формуванні наддержавних міжнародних організацій.

Отже, завдяки системним зв'язкам різних рівнів світової економіки (вертикалі світової економіки) практика господарювання набуває рис цілісності світового ринку. Абсолютна відкритість національних економік – це відкритість відносно світової економіки, але не хаос самої світової економіки. Цілісність світогосподарських зв'язків об'єктивно необхідна для формування стратегічних тенденцій розвитку світової економіки на принципах самоорганізації.

На сучасному етапі формування глобальної економіки відбувається створення глобального страхового ринку, сутність котрого визначається тісним переплетенням усієї сукупності фінансових відносин, за допомогою яких національні ринки впливають один на одного і світовий ринок у цілому. В цілому ознаками глобалізації страхового ринку є:

- 1) лібералізація торгівлі страховими послугами та відкритий доступ іноземних страховиків і перестраховиків на національні ринки країн Центральної та Східної Європи.

- 2) широкомасштабне зрощення страхового, банківського и позичкового капіталу та утворення в наслідок цього транснаціональних фінансових груп

(ТНФГ), що сприяє зрощенню страхових та фінансових послуг і на цій основі утворенню альтернативного страхування та перестраховування;

3) концентрація споживачів страхових послуг через зростання капіталізації ТНК і ТНБ та відповідні зміни в попиті на традиційні страхові послуги;

4) концентрація на ринку страхових посередників, що сприяє створенню міжнародних страхових брокерів;

5) концентрація страхового и перестрахового капіталу, поширення операцій «злиття та поглинання» (англійською мовою – Merger & Acquisition (M&A) та формування транснаціональних страховиків (ТНС).

Глобалізація страхового ринку – суперечливий процес. З одного боку, вона модернізує механізм страхової діяльності за рахунок застосування принципово нових технологій, дозволяє диверсифікувати ризики і скорочувати вартість послуг. З іншого – участь у процесах глобалізації не завжди є ефективною і безпечною для національних страхових операторів. Є ризики їх поглинання, зумовлені низьким рівнем розвитку і перспективністю поля діяльності для транснаціональних страховиків. Сильний іноземний капітал може виявитися сильніше національних органів страхового нагляду. Слід враховувати, що хоча фінансові показники іноземних страхових компаній є такими, що ми до них ще довго не наблизимося, і їм не вдалося уникнути збитків внаслідок впливу світової фінансової кризи.

Окремі сегменти страхового ринку України в силу особливостей свого розвитку уже нині мають потребу в розширенні присутності іноземних страховиків. Страхування «міжнародних» ризиків КАСКО і відповідальності перевізників, страхування великих проектів, включаючи проекти за участю іноземних інвестицій, уже зараз контролюються закордонними страховиками або прямо, або по каналах перестраховування. На цих сегментах дуже часто вітчизняні компанії використовуються іноземними страховиками як «фронтери», бо цілком передають відповідальність за кордон. Український страховий ринок, який є фактично відкритим для іноземних страховиків, може захлиснути хвиля банкрутств.

Глобалізація світового страхового ринку спричиняє ліквідацію законодавчих та економічних бар'єрів поміж національними страховими ринками (що під впливом змін у світовій економіці і відбувається на сучасному етапі), а в остаточному варіанті забезпечить формування глобального страхового простору, ознаками чого є прискорення концентрації страхового капіталу (в тому числі через процеси злиття та поглинання страхових компаній різних країн); інтернаціоналізація і географічний перерозподіл ризиків; інтернаціоналізація фінансових операцій страховиків.

Підсумовуючи, зазначимо, що в умовах глобалізації економіки поширення набуває трансплантації інститутів, чому сприяє аналогічність ринкових закономірностей функціонування господарських процесів. Але це лише абстрактна можливість їх трансплантування, оскільки останнє реалізується через реальні особливості країн з трансформаційною економікою, що відрізняються історичними, соціокультурними, політичними ознаками, які накладають суттєвий відбиток на процес внутрішньої інституціоналізації. Безумовно процес трансплантації може істотно прискорити формування ринкових інститутів, але негативну роль в цьому процесі можуть відігравати інтереси міжнародних організацій, іноземних корпорацій, банківських установ, які зацікавлені в трансплантації своїх інститутів (стандартів діяльності, стереотипів поведінки, зразків життя і т.п.) [3, с. 259].

Отже, трансплантація інститутів іноземних страховиків сприяє поширенню можливості функціонування іноземного страхового капіталу, що багатьма фахівцями розглядається як суперечливий та не завжди прогресивний шлях розвитку страхових відносин в Україні.

Неефективність інститутів виникає внаслідок високих витрат (дорожнечі) колективних дій, необхідних для зміни інститутів, що, у свою чергу, визначається іншими економічними й політичними інститутами. Саме такого роду витрати по зміні інститутів обумовлюють достатню тривалість існування інститутів, необхідну для того, щоб виявити їхню економічну ефективність.

Дії груп спеціальних інтересів (наприклад, різних лобістських організацій, що впливають через підконтрольних осіб, наділених державною владою) можуть

приводити до деволуції груп, що відбивають всеохоплюючі інтереси (органи представницької влади, уряд), що, у свою чергу, веде до деволуції інститутів.

Отже, зазначимо, що інститути проходять відбір у результаті дії метаконкуренції, тобто конкуренції інститутів. Тільки на відміну від звичайних ринків, де формуються ринкові ціни, які детермінують оптимальні пропорції виробництва, на інституціональному ринку відбувається відбір інститутів залежно від їхньої здатності охоплювати найбільшу кількість ринкових агентів при порівняно низькому рівні трансакційних витрат. Але це справедливо тільки для «конкурентного» інституціонального ринку. «Неконкурентний» інституціональний ринок може приводити до формування відбору, що погіршує інститути і консервує дану ситуацію у вигляді сталої але неефективної рівноваги (або нерівноваги). Вітчизняний страховий ринок характеризується наявністю проблем, що потребують кардинального рішення:

недосконалість нормативно-правового регулювання, що обумовлено невідповідністю чинного законодавства вимогам європейських стандартів;

недокапіталізованість вітчизняних страховиків, що унеможлиблює страхування масштабних ризиків в енергетичній, екологічній та фінансовій сферах та сприяє розвитку сільськогосподарського та медичного страхування;

використання страхування як механізму оптимізації та ухилення від оподаткування;

вкрай низький рівень розвитку ринку страхування життя та інших видів особистого страхування;

нормативно-правова нерегульованість діяльності страхових посередників, актуаріїв та аварійних комісарів.

Література:

1. Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию / У. Бек ; пер. с нем. А. Григорьева, В. Седельника ; общ. ред. и послесл. А. Филиппова. – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.
2. Економічна безпека держави: сутність та напрямки формування : монографія / [Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, С. М. Макуха та ін.] ; за ред. Л. С. Шевченко. – Х. : Право, 2009. – 312 с.